

Проф. д-р МАРИЯ ШИШМАНОВА

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ "НЕОФИТ РИЛСКИ", БЛАГОЕВГРАД

**РЕГИОНАЛНОТО РАЗВИТИЕ И ПРОСТРАНСТВЕНОТО ПЛАНИРАНЕ ТРЯБВА ДА
СЕ РАЗГЛЕЖДАТ КАТО ЕДИНЕН ПРОЦЕС**

**REGIONAL DEVELOPMENT AND SPAZIAL PLANNING SHOULD BE SEEN AS A
SINGLE PROCESS**

Prof. MARIA SHISHMANOVA, PhD

SOUTH-WEST UNIVERSITY "NEOFIT RILSKI", BLAGOEVGRAD

Abstract: Regional development must be seen as something quite different from the simple location of human activities. It rather includes human activities that are dependent on the resources of the territory. Space can and should be interpreted as a requirement and resource unique for each point of the surface. That is why we need to perceive a broader interpretation of regional development, which includes spatial planning as an important prerequisite for balanced regional development. Problems associated with spatial planning are extremely valuable data resource in determining the goals and priorities of regional policy, planning and management. Both processes – regional development and spatial planning are inextricably linked and mutually determined and should be considered, analyzed and managed as a single system and a process. Several case studies examples of municipalities and cities are analyzed to illustrate and to confirm the discussed thesis.

Key words: regional development, spatial planning, integrated system, single process

Въведение

Регионалното развитие трябва да се разбира като нещо доста по-различно от простата локализация на човешки дейности, а по-скоро регионалното развитие включва човешки дейности, които са зависими от ресурсите на територията. Пространството може и трябва да се интерпретира като условие и ресурс, уникално за всяка точка на земната повърхност. Ето защо трябва да се възприемаме една по-широка интерпретация на регионалното развитие, която включва и устройството на територията като важна предпоставка за балансираното регионално развитие. Проблемите, свързани с устройството на територията са изключително ценен информационен ресурс при определянето на целите и приоритетите в регионалната политика, планиране и управление. Двата процеса - регионално развитие и териториално устройство са

неразривно свързани и взаимно обусловени и би трябвало да бъдат разглеждани, анализирани и управлявани като единна система и процес. Анализирани са няколко конкретни изследвани примера на общини и градове, които да илюстрират и потвърдят същата теза.

Материал и методи

За информация са използвани официални данни на Националния статистически институт, Агенцията по заетостта и Териториалните статистически бюра.

Използваната методика на изследването е измерване на социално-икономическите различия, конкурентоспособността, привлекателността на териториалните единици (ТЕ) в централните райони в страната - общини, агломерационни ареали, като включва двукратно и трикратно използване на таксономичния метод. Регио-

налните различия имат различни измерения: икономическо, финансово, социално, инфраструктурно, екологично, на природен, човешки и антропогенен потенциал, на жизненост, на уязвимост на територията, конкурентоспособност и привлекателност за инвестиции и иновации и т.н. (1, 2, 3).

Най-напред този метод се прилага за определяне на обобщаващи оценки, характеризиращи отделни аспекти в развитието на общините. С повторното му прилагане на основата на обобщаващите оценки се получава интегрална оценка, характеризираща равнището на развитие на общините.

Съблюдава се изискването за усъвършенстване на използваната система от показатели. Най-често използваните показатели са в различни единици на измерване и за да се приведат в съпоставим вид се стандартизират (нормират). Основните критерии по които се изследват общините са:

- Достигната степен на икономическо равнище
- Достигната степен на социалния статус;
- Достигната степен на изграденост на техническата инфраструктура;
- Потенциал на територията - природен, човешки и антропогенен;
- Степен на жизнеността на територията
- Степен на уязвимост на територията;
- Степен на конкурентоспособност;
- Степен на привлекателност за инвестиции.

На тази основа са характеризирани общините, които се типизират и се определя визията за развитието им (1).

Резултати и обсъждане

С настоящето изследване се представя възможността за обобщаване

и диференциране на характеристиките на общините с център среден град формиращи централните райони в страната. Това е носещата конструкция на територията като икономика, демографска маса и социална сфера. Правилният подход за трасиране на бъдещото социално - икономическо и териториално развитие на тези територии е и устойчивото бъдеще на страната. Ще представя няколко такива общини за илюстриране на анализиранията ситуация.

Локални модели на централните райони

След анализиране на териториалните дименсии на развитието на общините на централните райони, може да се стъпи на 5 типа и 10 модела- вида за локално развитие. С тях се дава ключът към специфична и разнообразна визия на ареалите в централните райони на България. Бъдещето на териториалните модели е в две направления:

1. Финализиране на интерпретацията на 10-те модела и накрая да се приемат като динамични и с перспектива за растеж в един хоризонт средно дълъг, като се концентрира върху три стратегически аспекта:

- целите и политиката на бъдещо развитие (5-10г.);
- критика за превъзможване състоянието за консолидиране и засилване на всеки модел;
- средата за развитие и степента на интензивност на диалога между локалните актьори;

2. Предоставяне на бъдещ прочит на 10-те модела чрез изработване на инструментариум за анализ, предвиждащ възможност за определяне кои модели за развитие имат по-добри перспективи за консолидиране и конкурентен растеж в средносрочно и дългосрочно време (1).

В "Териториален дневен ред на Европейския съюз 2020" от 2011 г. се

акцентира на следните приоритети, свързани с градското развитие:

1. **Подпомагане на полицентрично и балансирано териториално развитие** – чрез насърчаване на иновативни мрежи между градовете, които да се състезават на европейско и световно ниво. Поставя се акцент на полицентрично развитие на национално и регионално ниво. Съществена роля се отрежда на **малките и средни градове на регионално ниво**.

2. **Насърчаване на интегрираното развитие в градовете, селските и специфичните райони** – чрез прилагане на интегриран подход на много нива в обновяването и развитието на градовете. За развитието на селските райони се набляга фокусиране върху уникалните характеристики на районите и устойчиво земеползване. Специално внимание е необходимо да се обърне на периферните и слабо населени селски райони.

3. Засилване **връзките между градските и селските райони** на всички нива, чрез подобряване на достъпността и възможността за работа.

4. **Териториална интеграция** в граничните и транснационалните функциониращи райони – важен фактор за засилването на общата конкурентоспособност е интеграцията на територията чрез териториално коопериране (11).

Как изглежда на този фон статусът на средните градове и общините на които са център?

Велинград се ранжира в трети тип - община в търсене на качество

В търсене на качество (Интегрално развитие) – такъв вид общини са още Сливен, Асеновград, Пазарджик, Лом, Сандански и др.

Разсъжденията за бъдещето на тези общини се води аналогично като за други модели, чрез директен диалог с някои представителни актьори и институции, и с яснота се извяват: **диверсификация на тяхното призвание и многосекторна интеграция**, които разрешават дори до днес, надделяване на настигналата ги секторна криза и като резултат в по- дълъг термин провеждане на побеждаваща стратегия за всички територии принадлежащи на този модел. Общините започват да **инвестират много върху концепцията „здраве“**, която за да се наложи като основен принцип на развитие на дадена територия, подобряване на качеството на живот на обитателите и на посетителите-гости, набляга на валоризацията и една общност от активности, а именно:

- от една страна индустрия за развлечения и свободното време;
- друга тема е социалната спойка с „полза“, която винаги дава в тези територии една привилегия;
- промоция на социална отговорност на предприятието, фирмата, от околната среда до хранително-вкусовите предприятия, които са с високо качествена продукция;
- технологично развитие, развитие на нови дейности с използване на специфичните местни потенциали за задоволяване на устойчиви работни места.

Таблица 1. Комплексна оценка на общините

№	Община	Потенциал природен човешки антропогенен		Социално-икономическо развитие		Жизненост		Уязвимост		Конкурентоспособност	
		Интегрална оценка	Ранг	Обобщаваща оценка	Ранг	Обобщаваща оценка	Ранг	Интегрална оценка	Ранг	Интегрална оценка	Ранг
1	Пазарджик	0,5043	8	0,6492	6	0,6367	28	0,9087	43	0,5244	8
2	Белово	0,7741	37	0,9359	50	0,4801	10	0,8542	25	0,8015	41
3	Септември	0,6789	31	0,8255	26	0,9377	49	0,7606	11	0,7878	40
47	Велинград	0,8528	42	0,8683	37	0,9114	47	0,6716	2	0,9945	50

От резултатите от изследването на общините с център среден град (51бр.) община Велинград заема крайни позиции. По природен, човешки и антропогенен потенциал – ранг 42, по достигнатата степен на социално-икономическо развитие 37 позиция, по достигнатата степен на жизненост - 47 ранг, силно уязвима е общината - 2 позиция, и по конкурентоспособност заема предпоследно 50 място. Това означава, че е необходима една **много агресивна социално-икономическа политика**, с която да може да се оттласне от дъното на своето социално-икономическо състояние.

По **привлекателност** (уязвимост-конкурентоспособност, както и социално икономическо развитие и жизненост) на инвестиции заема незавидна позиция (схема 1 и 2).

Освен това от съседните й общини две са от категорията периферни - Ракитово и Батак, Белово е от вида - ареал търсещ своето

призвание, а Септември – с наченки на качество, т.е. общини които тепърва ще търсят своя път в глобализиращата се икономика и свят. По-мощният център Пазарджик е от вида – интегрално развитие в търсене на качество.

Тези резултати водят до извода, че за община и град Велинград се очертава една много строга и специфична за района политика при разработването на Интегрирания план за градско възстановяване и развитие със силна маркетингова и рекламна дейност. На тази община се разработи Общ устройствен план на общината. Успоредно се направи и екологична оценка и оценка за съвместимост. Сега се разработват и новите Общински планове за развитие 2014-2020г. и силно се надявам всичките тези документи да са синхронизирани и да има прави и обратни връзки между тях (4).

Привлекателност I

Схема 1

Комплексни и интегрални оценки	Конкурентоспособност													
	0	0,1	0,2	0,3	0,4	0,5	0,6	0,7	0,8	0,9	1,0	1,1		
Уязвимост	0,1													
	0,2													
	0,30													
	0,4													
	0,5													
	0,6													
												Велинград		
	0,7						Търговище	Н.Пазар Лом	Каспичан Петрич	Добричка	Тунджа			Дулово
								Свиленград	Септември Харманли Карлово					
	0,8						Кюстендил Монтана Дупница	Смолян	Попово Панагюрище					
				Благоевград Видин Силистра	Горна Оряховица Шумен	Хасково Лясковец Мездра Сливен Ловеч	Димитровград Троян	Н.Загора Радомир Б.Слатина Разград	Белово					
0,9						Перник Габрово Севлиево	Враца Казанлък Сандански	Сопот	Кърджали Г. Делчев	Свищов				
					Добрич	Пазарджик В.Търново		Пещера						
1,0														

Привлекателност II

Схема 2

Комплексни и интегрални оценки	Социално-икономическо развитие												
	0	0,1	0,2	0,3	0,4	0,5	0,6	0,7	0,8	0,9	1,0	1,1	
Жизненост	0,1												
	0,2												
	0,3									Севлиево			
	0,4								Габрово	Панагюрище			
	0,5						Ямбол	Добрич	Разград	Перник	Благоевград	Белово	
	0,6							Казанлък	Хасково	Шумен	Сандански		
	0,7							Кърджали	Г.Оряховица	Монтана	Дупница		
	0,8							Търговище	Лясковец	Силистра			
	0,9								Пазарджик	Сливен	Радомир		
	1,0								Видин	Кюстендил	Свищов	Тунджа	
									Пещера	Харманли	Карлово	Каспичан	
										Петрич	Н.Загора		
											Септември		Добричка
											Б.Слатина		
										Велинград			
										Дулово			

Карлово- Сопот– Троян – бъдеща силна връзка (отваряне на регионите)

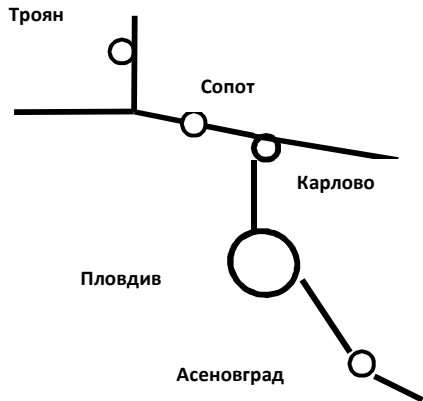
Северната интеграционна ос - в област Пловдив е формирана около първокласния път София-Бургас и осигурява "хоризонталната" интеграция на мрежата от населени места в северната, по-слабо развитата периферия на областта.

Интегрираща ос „Север-Юг“: в зоната на влияние на тази ос са концентрирани над 62 % от населението. Тази ос гарантира териториалната цялост на областта и обслужва вътрешно-районните връзки.

Агломерационното ядро-зона за растеж - този елемент е обективно формиран на базата на съществуващите интензивни пространствени връзки между двата основни урбанистични центъра на областта - Пловдив и Асеновград. Тя се характеризира с добра

инфраструктурна осигуреност и икономическа усвоеност на пространството.

Реципрочен балансър в северната периферия на областта на това агломерационно ядро няма, освен **ядрото Карлово–Сопот**, което пространствено е недоизградено и е с достигнато **социално–икономическо равнище** – община Карлово ранг 23 и община Сопот – ранг 47 от общо анализирани 51 общини в страната с център на агломерационното образувание среден град. Социално-икономическото равнище на Карлово е над средното равнище за групата от 51 общини, докато Сопот е почти от последните общини в тази класация. Създадено е едно агломерационно ядро от два твърде различни по социално-икономическо развитие градове.

Фигура 1.
Пространствена
обвързаност на ядро
Карлово – Сопот

По достигнато равнище на **природен, човешки и антропогенен потенциал** различията са подобни на социално-икономическите. Община Карлово се ранжира на 20 позиция, а община Сопот отново на 47 крайна позиция (1).

Ако се разгледа обаче **жизнеността** и възможността за бъдещо

развитие ситуацията се променя. Община Сопот се ранжира на много предна позиция 11, а община Карлово заема 36 позиция – позиция след средната за групата от 51 общини.

Разглеждайки **уязвимостта** на тези две общини Карлово е с в много изгодна, добра 13 позиция, а Сопот се нарежда на крайната 50 от 51 общини.

По **конкурентоспособност** обаче двете общини са почти равностойни. Община Карлово заема 36 ранг, а община Сопот ранг 34. Това означава, че тези две общини трябва да се развият „спрегнато“, което ще доведе до синергичен социално-икономически и пространствен ефект.

Развитието на градовете трябва да се разглежда общо, както в социално-икономическо отношение така и в пространствено отношение.

По **привлекателност** на инвестиции и възможности за развитие, ако се сравнят двете общини привлекателността на Карлово е по-висока, ако се вземат предвид конкурентоспособността и уязвимостта. Ако се разгледа **привлекателността** като равнище на достигнато социално-икономическо рав-

нище и жизненост Сопот „изхвърква“ напред пред Карлово. Още едно потвърждение, че тези два града трябва да се планират социално-икономически и пространствено интегрирано.

Не трябва да се подценява оста север-юг и Карлово-Сопот да се разглеждат като тупик, защото въпреки „трудната“ връзка през планината Карлово и Сопот са свързани с Троян, а това е нов шанс неизползван до сега рационално за комбиниране на възможности в икономиката (7).

Ако се разгледат стойностите на интегралната и обобщаваща оценка и съответните рангове на община Троян се вижда, че тя се експонира много добре по тази ос и би допринесла благотворно за едно общо сътрудничество в перспектива.

Таблица 2. Комплексна оценка на общините

№	Община	Потенциал природен човешки антропогенен		Социално-икономическо развитие		Жизненост		Уязвимост		Конкурентоспособност	
		Интегрална оценка	Ранг	Обобщаваща оценка	Ранг	Обобщаваща оценка	Ранг	Интегрална оценка	Ранг	Интегрална оценка	Ранг
31	Карлово	0,6380	20	0,8188	23	0,7893	36	0,7875	13	0,7516	36
32	Сопот	0,9247	47	0,9070	47	0,4889	11	0,9495	50	0,7321	34
38	Троян	0,5739	14	0,8855	41	0,3837	4	0,8945	33	0,6566	25

Общините Карлово, Сопот, Троян, попадат в **четвърти тип – с изявен потенциал** или са от вид **градски ареали с неразвита модерност**.

Въпреки, че до голяма степен са останали неразрешени структурните проблеми на този модел (ниска заетост, ниска дифузия на малки предприятия, традиционален третичен сектор) в района се търсят жизнеността и динамизма с които местните да афронтират темата за развитие на собствените им територии. Между стратегическите директиви за развитие на тези територии

за средно и дълго време, приоритетността стъпва на силните страни на центъра, като културни ценности, традиционни дейности, като например отглеждането и преработката на розата в Карлово.

Със сигурност това е един от по-ефикасните примери за реструктурираща политика и градско възстановяване базирана на внимателен избор за валоризация на културно-историческото наследство и културно-артистичните ресурси и туризъм свързан със свободното време и развлеченията.

Както е известно, големите възможности за този вид - туризма има голям потенциал за растеж, точно заради различни предлагачи се на територията във времето културни ценности, природни дадености с ниска "използваемост", съвсем икономичен ресурс.

Друга възможност са развитието на общи сектори в икономиката-мебелостроене и машиностроене и т.н.

Видин, както Силистра са общини от втори тип – вид ареали организирани в мрежа. Разновидността им е:

Многоспециализирани, много-функционални общини-клъстери – в голямата си част такъв вид общини са с център областен град.

Темата е „промяна на модела на развитие” и е необходимо повече време за някои ареали, в които дебата за бъдещето на територията преди всичко е след отрицателни трансформации през последните 20г. и ангажираност за инвестиране във всички локални обекти, които трябва да се развиват в ареалите за големи проекти за развитие на територията, т.е. трябва да става един непрекъснат интензивен диалог между локалните актьори.

Със същата цел, но в един политико-институционален контекст много различен трябва да започнат да се променят някои територии, които да експериментират интересни новости за създаване на „**царствена територия**” за промоциране и развитие на проекти между актьорите на територията. Засилване и на нови призвания, където е възможно:

- Развитие на научноприложни и развойни дейности. Сектори, генериращи висок растеж и устойчиви работни места. Развитие на конкурентоспособен индустриален сектор с технологично развитие, използване на специфичните местни ресурси.

- Разпределяне на гостоприемност,

приемственост за туризъм и култура, където някои ареали, въпреки не приели стратегии и целенасочени политики за поддръжка на този сектор, имат специфични възможности да могат да се валоризират и изпълняват такава директива;

- Разпределяне на хранително-вкусовия сектор от високо качество по енология и гастрономия, които се свързват в двойна верига по типичност, от една страна и по технологично изследване, от друга страна (1).

Околните на община Видин общини са периферни територии, което означава много големи усилия за общината, за да може да преодолее настоящето си състояние и на периферията.

В съвместния документ за пространствено развитие на държавите от Вишеградската четворка, България и Румъния е отчетен фактът, че полицентричното развитие създава необходимите очаквания за намаляване на съществуващите регионални различия и осигуряване на равни условия за общо икономическо и социално развитие. С документа се изясняват **полюсите на развитие**, осите на развитие и транспортните мрежи на територията на страните. Полюсите на развитие включват освен ядрата на метрополиите или агломерациите, които създават импулси и повлияват благоприятно цялата зона на влияние.

Осите на развитие са ивици от териториите, които свързват отделните полюси с наличието на транспортна и друга инфраструктура. В Съвместния документ за България основните полюси за развитие и оси за развитие се формират от:

1. Метрополната зона на столицата София (категория 0)

– 9 основни полюса на развитие с транснационално значение: Пловдив, Бургас, Варна, Ст. Загора, Русе, Плевен,

Видин, Благоевград, Велико Търново (категория 1) (12).

В документа се подчертава важната роля на обвързаността на български градски центрове и урбанистични ареали с близко разпо-

ложени в съседните страни. В най-голяма степен **такъв процес се очаква да протече между двойките градове, разположени по българо-румънската граница от двете страни на Дунав.**

Таблица 3. Комплексна оценка на общините

№	Община	Потенциал природен човешки антропогенен		Социално-икономическо развитие		Жизненост		Уязвимост		Конкурентоспособност	
		Интегрална оценка	Ранг	Обобщаваща оценка	Ранг	Обобщаваща оценка	Ранг	Интегрална оценка	Ранг	Интегрална оценка	Ранг
29	Видин	0,4389	2	0,7936	18	0,6993	32	0,8642	29	0,3408	1
36	Монтана	0,3993	1	0,8250	25	0,5392	17	0,8067	30	0,5761	17
48	Лом	0,6435	22	0,8013	20	0,8217	42	0,7020	3	0,6239	22

От анализиранияте 51 общини с център среден град се оказва, че Видин по **природен, човешки и антропогенен потенциал** заема 2 позиция, която предполага едно бързо развитие при дадени икономически импулси. Такива биха се очаквали сега с отварянето на Дунав мост 2.

По достигнатата степен на **социално-икономическо развитие** заема 18 ранг, който е над средния за изследваната група. Разглеждайки предходни периоди от време има колебания, но те са незначителни поради неголемите амплитуди.

По степен на **жизненост** заема 32 ранг, под средния за групата от средни градове, индикатор, който много точно отчита моментното състояние на общината. По степен на **уязвимост** общината също показва по-ниска степен на уязвимост- 29 ранг, под средното за изследваната група. По степен на **конкурентоспособност** заема завидната **първа позиция** от 51 общини. Още едно доказателство за големите шансове, които се откриват пред Видин в неговото бъдещо развитие. Това трябва да се има в предвид при неговото **интегрирано градско възстановяване**

и развитие и регионална политика, която ще се провежда за този Северозападен район.

При проследяване на неговата **привлекателност** (при участието на уязвимост и конкурентоспособност, както и жизненост и социално-икономическо развитие) **Видин** от схема 1 и 2 се вижда, че заема много добра позиция в сравнение с другите си конкурентни общини-градове **Лом и Монтана** с които е в непосредствена близост и трябва да работи в мрежа.

Видин ще трябва да се разглежда като едно цяло с **гр. Калафат**. Засилването на общата конкурентоспособност е интеграцията на територията чрез териториално коопериране (5). Той е в много по-тясна връзка отколкото предходните градове за които споменахме. Тези два града Видин и Калафат особено с построяването на моста над р. Дунав трябва да се разглеждат, като единен организъм и това да залегне при разработването на **интегрирано градско възстановяване и развитие.**

Силистра е портал на Дунавска Добруджа към еврорегион Дунав изток.

Какво се очаква от тази община?

- Реализиране на транспортно-географското местоположение и на областта, и интегриране в европейските транспортни коридори при ново качество на транспортната инфраструктура на основата на съвременен комбиниран транспорт;

- Отвореност към нови европейски пазари;

- Преодоляване на “периферността” чрез използване на съвременни информационни технологии и иновации;

- Преодоляване на периферността и издигане качеството на общината до евроцентър чрез трансгранично, транснационално и трансрегионално сътрудничество като предпоставка за устойчив растеж и привличане на инвестиции;

- Търсене на модерни туристически продукти в световен, европейски и национален план;

- Въвеждане на разнообразни форми на алтернативен туризъм (6).

Силистра задължително трябва да се превърне в средище на Еврорегион Дунав Изток с богато историческо наследство, съвременен културен, туристически, транспортен и индустриален център, с висококвалифициран човешки ресурс, притежаващ потенциал за устойчиво развитие и предпочитано място за живот, отдих и инвестиции.

Основните фактори, които биха стимули развитието на община Видин и Силистра са:

- Концентриране на административни, икономически, културни, търговски, транспортни функции; присъствие на учебни заведения – филиал на университети, колежи, професионални училища; развита обслужваща сфера и инфраструктура;

- Транспортно-комуникационен възел, сравнително добра транспортна достъпност, възможности за наличие на летищен комплекс, товарно пристанище, увеличаващи възможните алтернативи

за транспортна дейност, обслужваща производството;

- Висока степен на изграденост на енергийната, съобщителната и водостопанската системи в общината;

- Развита диверсифицирана икономика, нуждаеща се от иновации, технологичен трансфер и клъстеризация;

- Натрупан опит и традиции в развитието на индустриалните и обслужващи отрасли, независимо от протичащите негативни демографски процеси и миграция на квалифицирана работна сила.

Паралелно трябва да се отчитат и факторите, задържащи развитието:

- Икономически спад, обхванал структуроопределящите производства в градовете и общините и ликвидиране на една значителна част от тези производства;

- Недостатъчни връзки с новите европейски и световни полюси на концентрация на икономическа дейност и предприемачество;

- Амортизирани производствени зони, нуждаещи се от скъпа рехабилитация, за да посрещнат предизвикателствата на съвременни производства;

- Липса на добре екипирани пространства, които да внесат необходимия нов импулс в развитието и обновяването на икономиката.

На регионално равнище центъра Силистра (- Кълъраш) се превръща във важно ядро по оста или транспортния коридор Браила - Силистра - Шумен – Ямбол – Лесово – Одрин и последния град по оста на коридор №7.

Град Силистра се намира на почти равни отстояния от Русе, Костанца, Варна, Букурещ. Явява се център – портал със своето местоположение в Еврорегион „Дунав изток”.

На територията на страната би работил в триъгълника Русе-Силистра-Варна, като се допълват в икономическата си дейност и заработят в

единен голям клъстер с което ще се завиши неговата конкурентоспособност. С това ще се противопостави на оста Букурещ–Костанца. Това би се постигнало чрез стъпване на основните цели на Европейската програма 2020 своевременно реагиране и изграждане на капацитет, използване на плодородната наоколо земя и водни източници (р. Дунав и езерото Сребърна по предназначение).

Предлага се новият икономически модел в град Силистра и общината

да се развива главно в три приоритетни насоки:

- изследователска дейност и иновации – „интелигентен” или основаващ се на знанията и иновациите икономически растеж;
- „зелен” растеж и заетост – осигуряване на устойчив растеж, като се налага нисковъглеродна икономика (зелена икономика);
- засилване на социалния елемент в икономиката чрез увеличаване на трудовата заетост(виж схема 1 и 2).

Таблица 4

№	Община	Потенциал природен човешки антропогенен		Социално-икономическо развитие		Жизненост		Уязвимост		Конкурентоспособност	
		Интегрална оценка	Ранг	Обобщаваща оценка	Ранг	Обобщаваща оценка	Ранг	Интегрална оценка	Ранг	Интегрална оценка	Ранг
39	Силистра	0,5200	11	0,8306	29	0,5649	23	0,8891	31	0,3466	2

Анализирани така общините с център среден град се оказва, че Силистра се ранжира на 11 позиция от 51 общини по природен, човешки и антропогенен потенциал. Това е позиция която предоставя възможности за висок икономически растеж при новите условия и изисквания съгласно националните и европейски документи.

По степен на достигнато социално-икономическо развитие общината заема 29 позиция, която я определя като средно равнище на развитост между разглежданите общини и предоставя шанс за по-бърз икономически растеж, като се знае, че има диверсифицирана икономика, която трябва да премине нов икономически растеж (иновации, технологичен растеж и зелена икономика) съгласно Европейската програма 2020.

По достигната жизненост се ранжира на 23 място от 51 изследвани общини, което говори че би трябвало със

своя потенциал бързо да реагира на всяка нова инвестиция и иновации.

По степен на уязвимост се позиционира на 31 място, което означава, че трябва да се извеждат такива приоритети, които да не накърняват нейното равновесие и устойчивост имайки предвид критериите за уязвимост (осъдени лица по извършени престъпления на 1000 жители; относителен дял над трудоспособна възраст; среден брой лица на 1 жилище; равнище на безработица (%); равнище на безработица на населението до 29 г. (%); относителен дял на безработните над 1 година (%)).

По степен на конкурентоспособност (обобщаващата оценка за потенциалът на територията; интегрална оценка на социално-икономическото развитие; обобщаващата оценка за изградеността на техническата инфраструктурата) община Силистра се

нарежда на 2 място от 51 общини, което е и доказателство за нейната значимост в мрежата от центрове както по Дунавската ос – коридор №7, така и на меридионалния коридор Силистра-Лесово в националната селищна мрежа.

По привлекателност I (уязвимост и конкурентоспособност) и привлекателност II (жизненост и социално-икономическо развитие) II община Силистра се ранжира в първа група с най-висока степен на привлекателност.

Габровският агломерационен ареал се характеризира със силно сложна аморфна и амортизирана структура. Ареалът се предопределя в известна степен и от сложната конфигурация на терена и протеклите социално-икономически процеси (9).

Осите на развитие на агломерационното образование са: Габрово ранг 1 – Враниловци – Драгиевци – Севлиево ранг 4. Другата развиваща се ос е Чуково - Дряново ранг 3, Бучуковци - Върбаново - Куманите - Трявна ранг 2 - Плячковци ранг 7.

Населените места по осите имат потенциал за поемане на някои нови дейности и функции и за стимулиране и активизиране на агломерационното образование.

Центърът Габрово е специфичен със своята пространствена структура, нуждаеща се от функционално - пространствено трансформиране и осъвременена градоустройствена основа с територии с приоритетно развитие и органично включване и на населени места от общината. Необходимо е развитие на културните индустрии - промоциране на осъвременена и иновирани културна инфраструктура типична за града.

Пространственото развитие на града изисква отразяване на икономиката на знанието, запазване и разширяване на местния бизнес с бизнес мрежи и клъстери, разгръщане на иновационни политики, модернизация на

базисната инфраструктура в подкрепа на бизнеса, развитие на технологичното предприемачество, стимулиране на технологичното развитие, потенциал и предоставяне на технологична подкрепа на бизнеса, развитието на изследователската дейност (1).

Периферията на агломерационното образование е много „слаба“ – с интегрални оценки над 0,9011. Тя е подходяща за развитието на дейности като културно- исторически, екотуризъм, селски туризъм, оздравителен и т. н. В посока Дряново периферията на селищното образование се „развива“ с тази на Великотърновското агломерационно образование.

В периферията е необходима диверсификация на продукцията и производство на алтернативни култури, както и затваряне на цикъла земя-земеделска продукция – готов продукт за пазара, създаване на демонстрационни устойчиви говедовъдни и овцевъдни стопанства, трайни насаждения и биологични пчелини. Функционално хомогенизиране на периферията може да се постигне чрез поддържане и създаване на екопътеки към Узана, Шипка, Соколски манастир, Градище, Боженци, Борики, Люляци, Яворец, Козирог, Балани, Райновци, Зелено дърво, Армени, Здравковец, Чарково и др.

Тази е ситуацията на регионално и локално равнище.

На национално равнище Габрово може да се разглежда като център на община „витрина“ на България партнирайки се с Велико Търново - община със същите характеристики при което с едно успоредно – съвместно развитие би се получил синергичен ефект. В този триъгълник Севлиево има качествата да си партнира с Габрово и Велико Търново и да се развива като многофункционална община – клъстер, допълваща развитието и допринасяща за по-добър статус на община Габрово.

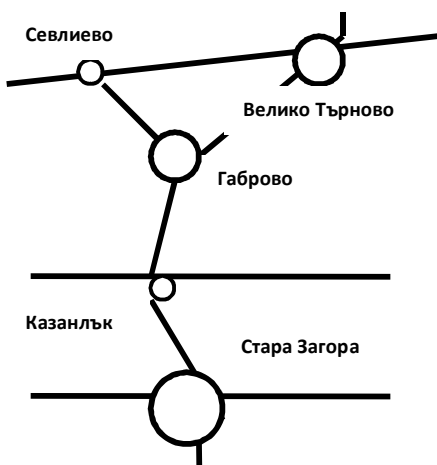
По протежение на коридор №9 Габрово си партнира по близост с общините Казанлък (многофункционална община - клъстер) и Стара Загора (функционална столица- по-висок ранг от община Габрово). Това означава, че триъгълникът от общини Габрово, Велико Търново и Севлиево ще трябва да балансират развитието на Стара Загора по коридор №9 .

Габровски агломерационен ареал от първи тип – разновидност „витрина” на България (Витрините на България – Габрово, Велико Търново).

Иновацията е едно предизвикателство не само актуално, но и за в бъдеще ще продължава да окупира пространства с все по-важни в планове за местното развитие. Различни инициативи са започнали или ще започват за средносрочно време гледайки раждането на технологични паркове, бизнес паркове промоцирани от програмите за координация между регионите, областите и общините и от света чрез представителството на предприемачи за стимулиране раждането на иновативни предприятия. Капацитетът за реагиране и интегриране

конструира изявяващия се фактор на модела, а именно:

Отвореност и приемственост на територията на дълбока предприемаческа култура, еволюираща в индустриална, с представителност не само пред света, но и пред туристите. Това е екстреман синтез на профила на ареалите, силно характеризиращи се в идентичността на икономиката, които ще растат все повече в известността благодарение на качеството на историческия и културен повик и от положителната сила на традициите. Средно големите урбанистични центрове с богатата тъкан на икономическо производство от солидни предприятия и също такива с малка значимост, опериращи върху различни пазари и често „родени” от традиционното занаятчийство, които впоследствие се преобразуват в индустриални предприятия от висока класа с тенденция за бързо развитие и интернационализация (текстил, и др.). Тези средно големи урбанистични центрове модернизират техническата инфраструктура, търсят устойчивост на работните места и сектори, генериращи висок растеж (1).

Фигура 2. Пространствена обвързаност на ядро Велико Търново- Габрово- Казанлък- Стара Загора

Севлиево е от втори тип – ареали организирани в мрежа, разнообразност многоспециализирани, многофункционални общини-кълъстери – (в голямата си част са общини с център областен град), но тук се ранжира и Севлиево.

Темата е „промяна на модела на развитие” и е необходимо повече време за някои ареали, в които дебата за бъдещето на територията преди всичко е след отрицателни трансформации през последните 20г. и **ангажираност за инвестиране във всички локални обекти, които трябва да се развиват в ареалите за големи проекти за развитие на територията**, т.е. трябва да става един **непрекъснат интензивен диалог между локалните актьори**.

Със същата цел, но в един политико-институционален контекст много по-различен трябва да започнат да се променят някои територии, които да експериментират интересни новости за създаване на „царствена територия” за промоциране и развитие на проекти между актьорите на територията. Засилване и на нови призвания, където е възможно:

- Развитие на научноприложни и развойни дейности. Сектори, генериращи висок растеж и устойчиви работни места. Развитие на конкурентоспособен индустриален сектор с технологично развитие, използване на специфичните местни ресурси.

- Разпределяне на гостоприемност, приемственост за туризъм и култура, където някои ареали, въпреки не приели стратегии и целенасочени политики за поддръжка на този сектор,

имат специфични възможности да могат да се валоризират и изпълняват такава директива;

Разпределяне на хранително-вкусовия сектор от високо качество по енология и гастрономия, които се свързват в двойна верига по типичност, от една страна и по технологично изследване, от друга страна.

Между отредените общини за **бъдещи кълъстери е и Казанлък**.

Опитът на основата на диалога с локалните обекти изясняват, че не съществува унифициран преход за извеждане на бъдещите общини-кълъстери. Всеки ареал търси да намери своя път между желанието да се „засили” и своя модел на развитие и в това време необходимостта да разработи алтернативни модели.

- Някои бъдещи общини кълъстери, като Казанлък (8) наблягат на развитието на третичния сектор и на развитието на преработващата и парфюмерийна промишленост, както и изследвания за иновационни продукти, други като Ботевград се раздвижват в двойно направление на диверсификация, от една страна, и развитие на тъкан от икономика наблягаща на растежа на социалния сервиз и образованието, и друго още специализация в сектор избран от тях, развитие на функции от веригата (дистрибуция, маркетинг, сервиси) за да се възвърне „периферията” в пазара.

По оста на коридор №9 и триъгълника Габрово, Велико Търново, Севлиево всъщност са разположени най-високия тип центрове от националната селищна мрежа.

Таблица 5. Комплексна оценка на общините

№	Община	Потенциал природен човешки антропогенен		Социално-икономическо развитие		Жизненост		Уязвимост		Конкурентоспособност	
		Интегрална оценка	Ранг	Обобщаваща оценка	Ранг	Обобщаваща оценка	Ранг	Интегрална оценка	Ранг	Интегрална оценка	Ранг
1	В. Търново	0,5216	12	0,5625	2	0,4040	6	0,9216	45	0,5391	10
2	Габрово	0,6345	19	0,7930	17	0,3949	5	0,9208	44	0,5334	9
3	Севлиево	0,5689	13	0,8263	27	0,2708	1	0,9310	47	0,5715	14
4	Казанлък	0,5904	17	0,6959	7	0,5031	13	0,9077	42	0,6374	24

Анализирани така общините с център среден град се оказва, че Габрово се ранжира на 19 позиция от 51 общини по природен, човешки и антропогенен потенциал. Това е позиция която предоставя възможности за висок икономически растеж при новите условия и изисквания съгласно националните и европейски документи.

По степен на достигнато социално-икономическо развитие общината заема 17 позиция, която я определя като относително добро равнище на развитост между разглежданите общини и предоставя шанс за по-бърз икономически растеж, като се знае, че има диверсифицирана икономика, която трябва да премине в нов икономически растеж (иновации, технологичен растеж и зелена икономика) съгласно Европейската програма 2020.

По достигнатата степен на жизненост Габрово се ранжира на 5 място от 51 изследвани общини, което говори, че би трябвало със своя потенциал много бързо да реагира на всяка нова инвестиция и иновации и да се оттласне бързо за социално-икономически растеж.

По степен на уязвимост се позиционира на 44 място, което показва, че трябва да се извеждат като важни такива приоритети, които да не накърняват нейното равновесие и устойчивост имайки предвид критериите за уязвимост (осъдени лица по извършени престъпления на 1000 жители; относителен

дял над трудоспособна възраст; среден брой лица на 1 жилище; равнище на безработица (%); равнище на безработица на населението до 29 г. (%); относителен дял на безработните над 1 година (%)).

По степен на конкурентоспособност (обобщаващата оценка за потенциалът на територията; интегрална оценка на социално-икономическото развитие; обобщаващата оценка за изградеността на техническата инфраструктура) община Габрово се нарежда на 9 място от 51 общини, което е и доказателство за нейната значимост в мрежата от центрове както по коридор №9 така и в триъгълника Габрово, Велико Търново, Севлиево.

Привлекателността за инвестиции и иновации (привлекателност (уязвимост и конкурентоспособност) I и привлекателност (жизненост и социално-икономическо развитие) II) на централните райони формирани от агломерационни ареали и ядра с център среден град, достигат степен на конкурентоспособност и уязвимост като се формират шест основни групи:

Втора група е компактна и е с добра привлекателност. Те са 13 общини и представляват 25,5% или $\frac{1}{4}$ от общините на втора група от централните райони. Тяхната уязвимост е по-висока (обобщаваща оценка между 0,8000 и 1,0000), а и са с достатъчно висока степен на конкурентоспособност (интег-

рална оценка между 0,5000 и 0,6000). Тук попадат общините Габрово, Севлиево, Пазарджик, Велико Търново.

Стара Загора е от първи тип „мултиспециализиран полюс“, функционална столица. Стара Загора (10) се характеризира със силен капацитет, чрез постигане на еволюирана продуктивна тъкан (информационно общество, технологичен трансфер, иновации, зелени технологии), силен капацитет за абсорбиране на заетостта и напреднал третичен сектор в непрекъснат растеж. Тези особености се потвърждават от анализите, които показват отличителните белези на този модел за развитие и в същото време показват различни особености на три реалности – агломерационни ареали, които влизат в тази група (ядра, агломерационни ареали, оси на развитие) (1).

Представителите на този тип на стратегиите за бъдещо развитие подсказват четири аспекта, които могат да се разрешат на тези територии, да се конкурират на международно ниво в средносрочно и дългосрочно време, като започнат да се управляват техните стратегически функции от икономически, политически и културен характер:

- могат да се приемат като „социо-урбанистична столица“, резултат от микс от човешки капитал, изследвания, култура, висока формираност, дори за креативност, на проекти поради високата си степен на развитост;
- международно призвание, което трябва ясно и недвусмислено да се реализира в големите урбанистични проекти по начин да привлекат нови познания – връзки, компетенции и познания произтичащи на основата на останалия свят;
- предложение за дифузна и пресичаща други процеси иновация в производствената и непроизводствената сфера;
- социално-културен контекст, т.е. една положителна среда за развитие на

система от ефикасен сервиз и общо създаващ се контекст от изгодни фаворизиращи привлекателността за инвестиции и нови познания.

Заключение

Необходимо е да се осъществява гъвкава политика – по отношение на протичането на демографските процеси, укрепване капацитета за въздействие върху цялостното развитие на общините (ресурси, администрация, информация) и максимално усвояване на средства от структурните фондове на ЕС, създавайки “банка стратегически проекти” (по приложимите за общината приоритети на тези фондове), както и по отношение на сътрудничеството и партньорството.

Задължителна е агресивна политика по отношение на изграждането на инфраструктурата и предприемане на изпреварващи стъпки в подготовката за интегриране в европейските пазари – привлекателни полета за нови инвестиции на основата на сравнителните предимства, маркетингова реклама, информиран и мотивиран местен бизнес, обединение на усилията, въвеждане на нови стандарти и технологии, предполагащи конкурентоспособността.

Като се имат предвид документите по регионално развитие и тези по териториално планиране за следващия програмен период 2014-2020г. може да се каже, че трябва да се търси приближение, отразяване и решаване на проблемите и тяхното проектиране в двата разреза регионално развитие и териториално планиране.

Общи устройствени планове на градовете, Общи устройствени планове на общините и Интегрираните планове за градско възстановяване и развитие трябваше да се разработват успоредно с Общинските планове за развитие 2014-2020 г. Още 44 от 264-те общини нямат дори задание за ОУП. Междувременно се разработват Общинските планове за развитие 2014-2020г.

Разработването на предпроектни проучвания за проекти, включени в Интегрираните планове за градско възстановяване и развитие са по схемата за безвъзмездна финансова помощ се реализират с финансовата подкрепа на Европейския съюз чрез Европейския фонд за регионално развитие.

Трябва да се спазва йерархичната система за документи за регионално и пространствено развитие в Р. България. Стриктно да се съблюдават вертикалните и хоризонтални връзки и последователността на стратегии, концепции, програми и планове.

От тук може да се съди и за промени в законодателството. Законът за устройство на територията да остане само в частта градоустройство и терито-

риално устройство и така да бъде структуриран и формулиран, че да кореспондира до максимум със Закона за регионално развитие. Да има пълен синхрон в действията и предвидените процеси в тях. Освен това задължително да се извършват и Екологична оценка на всеки документ по тези два закона, тъй като се установява, че понякога екологичната оценка се пренебрегва.

Необходима е агресивна и гъвкава политика както в регионалното развитие така и в пространственото планиране. Нужно е законодателните документи да отговарят на съвременните процеси на развитие на обществото, икономиката, социалната сфера и да са хармонизирани с регламентите и законите в ЕС.

ЛИТЕРАТУРА

1. Шишманова, М., 2011. Централните райони в контекста на регионалното развитие в Р. България, , Авангард Прима, София, р. 1- 305
2. Шишманова, М., 2010. Регионално развитие и териториално планиране. Теория и методология на изследванията, Авангард Прима, Благоевград, р.1-230
3. Шишманова, М., 2010. Регионален анализ, Авангард Прима, Благоевград, р.1-371
4. Общински план за развитие на община Велинград 2013-2017
5. Общински план за развитие на община Видин 2013-2017
6. Общински план за развитие на община Силистра 2013-2017
7. Общински план за развитие на община Карлово 2013-2017
8. Общински план за развитие на община Казанлък 2013-2017
9. Общински план за развитие на община Габрово 2013-2017
10. Общински план за развитие на община Стара Загора 2013-2017
11. Териториален дневен ред на Европейския съюз 2020
12. <http://www.mrrb.government.bg/docs/49d772c70407bdbc1d7e2d8a2e4245c9.pdf> (Пространствено развитие на държавите от V4 +2 , 2010)